

Dinî inanca sahip olma ve dinî davranışların yapılma sıklığının tespitinin yanı sıra bireyin olayları algılama, hatırlama ve değerlendirme sürecinde dinin ne oranda etkili olduğu Din Psikolojisi'nin önemli konularındandır.

Din, insan hayatının bütününe kapsayan ve etkileyen önemli bir olgu ve anlam kümesidir. McIntosh'a (1995) göre, dini bir zihinsel şema olarak düşünmek diğer kavramlarla ilişkisini analiz etmede önemli katkılar sağlayacaktır. Ona göre din, insanın algılamasını etkilediği gibi algıladığı olayları değerlendirmesini sağlayacak bir çerçeve de sunar. Bu çerçeve aynı zamanda ona, olayları değerlendirirken eksik bilgilerin tamamlanmasını ve anlamlandırılmasını sağlar. Buna göre dindar bir kimsenin kendisi ve çevresini değerlendirmesi dindar olmayandan daha farklı olacaktır. McIntosh, yaptığı çalışmalarda zihinsel bir şema olarak dinin bireyin stresle başa çıkmasında önemli katkılarının olduğunu ortaya koymuş ve din psikolojisinin gelecekte araştırması gereken önemli konulardan birisi olarak dindarlık-benlik ilişkisini göstermiştir. Bu bağlamda araştırmamızın amacı, ergenlerde dindarlık ile benliğin önemli bir parçasını oluşturan benlik saygısı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

Benlik saygısı, insanın kendisi hakkındaki olumlu ve olumsuz değerlendirmesine işaret eden bir kavramdır. Yüksek benlik saygısı, kişinin kendine saygısının olduğunu, kendini değerli bir insan olarak gördüğünü ; buna karşılık düşük benlik saygısı, kendine saygısının olmadığını, kendini değersiz, yetersiz, ciddi şekilde noksanları olan birisi olarak algıladığını ifade eder (Rosenberg, 1979, s. 54 'den nakl., Wylie, 1989, s. 24). Benlik saygısının *yeterlik* (competence) ve *değer* (worth) olmak üzere iki temel boyutu vardır. *Yeterlik* (yeterlik temelli benlik saygısı), bireyin kendi kendini yeterli ve etkin görme, *Değer* (değer temelli benlik saygısı) ise değerli birisi olarak görme derecesine işaret eder (Cast ve Burke, 2002, s. 1042).

Benlik saygısı, özellikle ergenlik döneminde benliğin temel kavramlarından birisidir. Bu sebeple farklı bağlamlarda oldukça geniş şekilde incelenmiştir (Flynn, 2003). Yapılan araştırmaların bulgularına bakıldığında, benlik saygısı yüksek olan ergenlerin problemlerle doğrudan yüzleşmeyi sağlayan stresle başa çıkma yöntemlerine daha çok yöneldikleri (Chapman ve Mullis 1999); intihar düşüncesine daha az sahip oldukları (Mcgee, Shyamala, ve Williams, S., 2001); ölüme ilişkin gerginliği daha az yaşadıkları (Brewer, 2002, s. 24); akademik başarılarının yüksek olduğu (Abu-Saad, 1999); daha olumlu beden imgesine, ailesinin desteği konusunda daha pozitif düşüncelere, cinsiyet rolü konusunda geleneksel olanın dışında

ERGENLERDE DİNDARLIK-BENLİK SAYGISI İLİŞKİSİ

Adem ŞAHİN

Yrd. Doç. Dr., S. Ü. İlahiyat Fakültesi
Din Psikolojisi Öğretim Üyesi

inançlara sahip oldukları ve etnik kimlikleriyle daha çok gurur duydukları (Crosby ve diğ. 2001) görülmektedir.

Diğer taraftan dinin de içinde olduğu birçok değişkenin, benlik saygısına etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırmaların bulguları, kişinin yaşadığı olayların, ailesi ile ilişkilerinin (Mc Cree ve ark. 2000; Abu-Saad, 1999; Baldwin ve Hoffman, 2002; Klein ve Pawlak, 1997) cinsiyetin (Padilla ve Schmidt, 2003; Dinur ve Orr, 1995; Baldwin ve Hoffman, 2002; Verkuyten, 1995) yaşın, yaşadığı yerleşim bölgesinin (Dinur ve Orr, 1995), ekonomik durumun (Clark-lembers, Ho ve Lembers, 1995) ve etnik kimliğin (Verkuyten, 2003; Padilla ve Schmidt, 2003) benlik saygısı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Araştırma konumuz olan dindarlık-benlik saygısı ilişkisi, özellikle Batı literatüründe oldukça geniş şekilde ele alınmıştır. Ergenlerde dinin depresyon ve benlik saygısı üzerindeki etkisini tespit etmek üzere yapılan araştırmalarda, dinî değerlerin hayatında önemli olduğunu ifade edenlerle etmeyenlerin, gerek depresyon ve gerekse benlik saygısı puanlarının anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir (Vogel, 2002, s. 32-33; Thames, http). Pradhan (2001), literatürün tersine, iç yönelimli dindarlık, kiliseye devam ve Tanrı ile daha çok irtibatlı olmanın benlik saygısı ile negatif ilişkisinin olduğunu, yani dindarlık ne kadar artıyor ve bireyin hayatında önem kazanıyorsa benlik saygısının da o oranda düştüğünü tespit etmiştir. Pen State Erie Üniversitesi öğrencilerinden örneklem alınan bir diğer araştırmada (Heberlein, http), dindarlıkla benlik saygısı arasında bir ilişki tespit edilememiş, dinin benlik saygısını ne desteklediği ne de engellediği saptanmıştır. Mack (2003), Katolik kadınların Tanrı imajı ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında, kadınsı Tanrı imajı (feminist image of God) ile bir ilişkisi bulunamamasına karşın, erkeksi Tanrı imajı (Patriarchal images of God) yükseldikçe deneklerin benlik saygısı puanlarının düştüğünü tespit etmiştir (s. 139). Campagna (1994), Teksas Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan 168 bayan öğrenciyi örneklem aldığı çalışmasında bir mezhebe bağlılığı olan ve olmayan kadınların benlik saygılarını karşılaştırmış ve neticede iki grubun puanları arasında anlamlı bir farklılık bulamamıştır (s. 1). Donahue (1995), yaptığı araştırmada dindarlığın intihar düşüncesi ve teşebbüsü, madde bağımlılığı (substance abuse), evlilik öncesi cinsel ilişki ve suç işleme ile negatif ilişkisini tespit etmiş iken benlik saygısı ile bir ilişkisini bulamamıştır. Yine James (http), bağımsız değişkenlerin benlik saygısı üzerindeki etkinlik düzeylerini irdelediği regresyon analizi neticesinde, cinsiyet ve aile desteği değişkenlerinin benlik saygısını açıkladığını; buna mukabil dindarlığın açıklayıcı bir faktör olmadığını bulmuştur.

Diğer taraftan, literatürde dindarlık ve benlik saygısının pozitif yönde ilişkisini tespit eden çalışmaların olduğunu da görmekteyiz. Nitekim dindarlıkla seksüel aktivite, benlik saygısı ve genel psikolojik fonksiyon arasındaki ilişkilerin araştırıldığı bir çalışmada Ball ve arkadaşları (2003), ergenlerin hayatında dinin önemli bir yerinin olduğunu ve dindarlığı yüksek bireylerin benlik saygılarının da yüksek olduğunu saptamışlardır. Yine bir diğer araştırmada McCree ve arkadaşları (2001), dindarlık ve benlik saygısı ilişkisinde dolaylı olarak etkili olabileceği düşünülen ebeveynin birlikte olması (dual parent family), aile koruması (family

caretaker) ve aile kontrolü (parental monitoring) değişkenlerini kontrol ettikten sonra yapılan analiz neticesinde, dindar olanların diğerlerine göre daha yüksek benlik saygısına sahip olduklarını bulmuşlardır. Top ve Chatwick (2003), araştırmalarında LDS (Latter Day Saints)* öğrencilerinden bir grubu örneklem almış ve neticede dindarlığın benlik saygısı konusunda önemli bir faktör olduğunu, deneklerin dindarlıkları yükseldikçe benlik saygılarının da arttığını tespit etmişlerdir. Araştırmada ayrıca benlik saygısının içsel dindarlık değişkenleriyle (dinin kişi için önemi, manevî tecrübeler, özel dinî ibadet ve davranışlar) korelasyonunun dışsal dindarlık değişkenlerinden (kiliseye devam, kilise aktivitelerine, toplantılarına iştirak) daha güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Krause (1995), yaşlılarda dindarlıkla benlik algısı arasındaki ilişkiyi araştırmış ve neticede, kendilik değerinin dindarlığı düşük seviyede olanlarda diğerlerinden daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ellison ve arkadaşları (2001), dindarların benlik saygısının diğerlerine göre daha yüksek olmasını, Hıristiyan teolojisi bağlamında değerlendirirken, Tanrı'nın insanı kendi suretinde yarattığı, hayatına belli bir düzene göre müdahil olduğu, her bir inananla özel bir ilişki kurmak istediği ve ona ebedî hayat vaat ettiği yönündeki öğretilerine bağlamaktadırlar. Buna din çevresinin olumlu yöndeki sosyal desteği de eklenince, dindarların benlik saygısı diğer gruplardan daha yüksek düzeyde gerçekleşmektedir. Bizim araştırmamızın temel hipotezi de yukarıdaki bulguların paralelinde Türk ergenlerde de dindarlıkla benlik saygısı arasında pozitif ilişki olduğu yönündedir.

METOD

Örneklem

Araştırmanın örneklemini, Konya il merkezindeki Konya Lisesi, M. Sami Ramazanoğlu Anadolu İmam-Hatip Lisesi ve İbrahim Yapıcı İlköğretim Okullarında öğrenim görmekte olan 418 öğrenciden seçkisiz olarak oluşturulmuştur. Örneklem grubuna İbrahim Yapıcı İlköğretim Okulu'ndan 195 (%46,7), Konya Lisesi'nden 114 (%27,3) ve M. Sami Ramazanoğlu Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nden 109 (%26,1) öğrenci alınmıştır. Okulların seçimi değişik sosyo-ekonomik kesimleri temsil etme özellikleri dikkate alınarak yapılmıştır.

Örneklemin % 57,2'si (s=239) kız, %42,3'ü (s=177) erkek olup, %16,5'i (s=69) 9-12 yaş, %77,8'i (s=325) 13-17 yaş ve %5,7'si (s=24) 18-21 yaş grubundandır. Deneklerin %14,4'ü (s=60) 6. sınıf, %7,9'u (s=33) 7. sınıf, %24,4'ü (s=102) 8. sınıf, %26,6'sı (s=111) 9. sınıf, %20,1'i (s=84) 10. sınıf, %6,7'si (s=28) 11. sınıf öğrencisi; %1,9'unun (s=8) ailesi düşük, %2,6'sının (s=11) ortanın altı, %57,7'sinin (s=241) orta, %31,6'sının (s=132) ortanın üstü ve %6,2'sinin (s=26)

SÜİFD / 19

189

* Latter Day Saints, Hıristiyanlık içerisinde, İncil'den sonra Mormon kitabı isimli yeni bir kutsal kitaba sahip olduklarına inanan içki, sigara, uyuşturucu kullanımını şiddetle yasaklayan, medyada zaman zaman çok evlilik vakıalarıyla gündeme gelen, günümüzde A.B.D.'de Utah eyaletini merkez edinen ve ana Hıristiyan mezhepleri tarafından Hıristiyan kabul edilmeyen, Joseph Smith tarafından kurulan bir Hıristiyan mezhebidir (Bkz. <http://www.mormon.org>)

üst ekonomik gelir grubundan; %1,7'sinin (s=7) ailesinin dindarlık düzeyi düşük, % 52,4'ünün (s=219) orta ve %45,7'sinin (s=191) yüksek ; %7,7'sinin (s=32) hayatının en uzun süresinin geçtiği yerleşim birimi köy, kasaba gibi küçük yerleşim birimleri iken %48,1'inin (s=201) ilçe merkezi ve %44,3'ünün (s=185) il merkezidir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak üç bölümden oluşan bir anket formu kullanılmıştır. Birinci bölümde örneklemin demografik özelliklerine dair sorular yer almaktadır. İkinci bölümde Dinî Hayat Ölçeği, üçüncü bölümde ise Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nin benlik saygısı ile doğrudan ilgili olan ilk 10 maddesi yer almaktadır.

Dinî Hayat Ölçeği (D. H. Ö) D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi öğretim üyeleri tarafından geliştirilmiş olup, bireylerin Dinî Hayat konusundaki durumlarını belirlemeyi hedeflemektedir. Ölçek Likert tipi bir ölçektir ve inanç, duygu, davranış, bilgi olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır.

Ölçeğin inanç boyutu, 4 maddeden oluşmakta olup, puan ranjı 0-8'dir ve maddeleri, katılıyorum (2), kararsızım (1) ve katılmıyorum (0) seçenekleri üzerinde işaretlenmektedir.

Duygu boyutu, maddelerde ifade edilen duygu ve tecrübelerin şiddet ve derecesini ölçmektedir. Boyut maddeleri hiç (0), biraz (1), çok (2), pek çok (3) seçenekleri üzerinden değerlendirilmektedir, puan ranjı 0-21'dir.

Davranış boyutunda maddeler hiç (0), bazen (1) çoğu zaman (2), her zaman (3) şeklinde işaretlenmektedir. Bu boyutun puan aralığı 0-30 'dur.

Bilgi boyutunda ise seçenekler doğru-yanlış şeklinde oluşturulmuş, her doğru cevap için 1 puan verilmiştir. Bu boyuttan alınabilecek en yüksek puan 10, en düşük ise 0'dir.

Dindarlık ölçeğinin güvenilirlik-geçerlik çalışmaları daha önce üniversite öğrencileri için yapılmıştır (Yıldız, 1998; Şahin, 1999). Ölçeğin ergenler için güvenilirlik geçerlik analizleri ise araştırmamız bağlamında yapılmıştır.

Dindarlık Ölçeği'nin ergenler için güvenilirlik çalışmasında iç tutarlılık esas alınmış ve Cronbach alfa katsayıları belirlenmiştir. Saptanan iç tutarlılık katsayısı tüm ölçek için .71, inanç boyutu alt testi için .72, duygu boyutu alt testi için .58, davranış boyutu alt testi için .74, bilgi boyutu alt testi için .57 olarak bulunmuştur. Ölçeğin bir başka iç tutarlılık sınaması madde-toplam puan korelasyonu tekniği ile yapılmıştır. İnanç boyutu alt testinde madde toplam korelasyonları .29 ile .72 arasında, duygu boyutu alt testinde .23 ile .35 arasında, davranış boyutu alt testinde .17 ile .49 arasında ve bilgi boyutunda .15 ile 38 arasında değişmiştir. Ölçekte alt sınır olarak kabul ettiğimiz .15'ten düşük korelasyon tespit edilmemiş, dolayısıyla ölçekten madde çıkarılmamıştır.

Ölçeğin yapı geçerliğini test etmek için öncelikle ilgili uzmanlardan ölçek maddelerini yukarıda verilen boyutlar altında sınıflandırmaları istenmiştir. Daha

sonra faktör analizi yapılmış ve neticede, maddelerin daha önce uzmanlarca belirlenmiş alt boyutlarda birebir gruplandığı tespit edilmiştir.

İkinci ölçeğimiz Rosenberg benlik saygısı ölçeğinin benlik saygısı ile doğrudan ilgili ilk 10 maddesinden oluşmaktadır. Maddelerin 5'i benlikle ilgili olumlu ifadeler, 5'i ise olumsuz ifadelerden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 40, en düşük puan ise 10'dur. Ölçekten alınan yüksek puan benlik saygısını yüksek olduğunu ifade etmektedir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama ve güvenilirlik geçerlik çalışmaları, Çuhadaroğlu (1986) tarafından yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada, deneklerle ilgili demografik özellikler, frekans ve yüzdelerle verilmiştir. Ayrıca, değişkenler arası ilişkilerin düzeyi ve yönünü belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi ve bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenlerdeki değişimi ne oranda açıkladıklarını tespit etmek amacıyla Çoklu Regresyon Analizinden faydalanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 10 paket programı kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmada benlik saygısı ile başta dindarlık* olmak üzere ($r=18, p<.01$) dindarlığın inanç ($r=10, p<.05$), davranış ($r=20, p<..01$) ve bilgi ($r=11, p<.05$) boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, ergenlerde dindarlık arttıkça benlik saygısında da bir artış gerçekleşmektedir. Dindarlığın boyutları açısından bakıldığında da yine inanç, dinî davranış ve bilginin artışıyla birlikte kişinin benlik saygısında da artış görülmektedir. Benlik saygısı ile ilişkisi tespit edilemeyen tek dindarlık boyutu ise duygudur.

Diğer taraftan benlik saygısının ailenin ekonomik düzeyi ($r=12, p<..05$), hayatın en uzun süresinin geçtiği yerleşim birimi ($r=14, p<.01$) ve din eğitimi alma durumu ($r=-11, p<, 05$) bağımsız değişkenleriyle anlamlı ilişkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Bulgulara göre, ailenin ekonomik düzeyi yükseldikçe ergenlerin benlik saygısında da artış gerçekleşmekte; köy, kasaba gibi küçük yerleşim birimlerinden büyük şehirlere doğru gittikçe benlik saygısında da bir artış gözlenmekte ve din eğitim alanlarının benlik saygısının diğerlerinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşılık, benlik saygısı ile yaş, cinsiyet, öğrenim görülen okul, ailenin dindarlık düzeyi ve alınan din eğitiminin türü arasında anlamlı ilişkinin olmadığı saptanmıştır.

Acaba değişkenler birlikte değerlendirildiklerinde, benlik saygısındaki değişimi hangisi en yüksek düzeyde açıklamaktadır? Bu sorunun cevabını bulmak için çoklu regresyon analizlerinden faydalanılmıştır. Analiz iki aşamada gerçekleştirilmiştir.

* "Dindarlık" kavramı, dindarlık ölçeğinin inanç, duygu, davranış ve bilgi boyutlarının puanlarının toplanması ile elde edilmiş toplam puanı ifade etmektedir.

Çoklu regresyon analizlerinin ilk aşamasında benlik saygısı bağımlı değişken ve yaş, cinsiyet, öğrenim görülen okul, sınıf, ailenin dindarlık düzeyi, hayatın en uzun süresinin geçtiği yerleşim birimi, din eğitimi alma durumu, alınan din eğitiminin türü ve dindarlık bağımsız değişkenler olmak üzere, değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Burada amaç, diğer bağımsız değişkenlerle birlikte alındığında dindarlığın benlik saygısındaki değişimi hangi düzeyde açıkladığını tespit etmektir.

Tablo 1. Benlik Saygısını Açıklayan Faktörlerin Regresyon Analizi

Değişkenler	Standardized Coefficients Beta	t	p
Model			
I			
Yaş	,023	,303	,762
Cinsiyet	,056	1,131	,259
Öğrenim görülen okul	-,146	-2,042	,042
Sınıf	,164	1,705	,089
Ailenin ekonomik düzeyi	,157	3,096	,002
Ailenin dindarlık düzeyi	-,004	-,068	,945
Hayatın en uzun süresinin geçtiği yerleşim birimi	,133	2,617	,009
Din eğitimi alma durumu	-,110	-2,271	,024
Alınan din eğitiminin türü	,023	468	,640
Dindarlık	,215	4,212	,000

Multiple R=,336; R Square=,113; Adjusted R Square=,090 ; F=4,919 ; Sig=.000

Tablo 1'deki verilere bakıldığında, benlik saygısını açıklayan faktörlerin regresyon analizinde F değerinin (4,919) P=.000 düzeyinde anlamlı ve Multiple R=.336 ve R Square=,113 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Tabloda sunulan standartlaştırılmış beta değerleri bağımsız değişkenlerin benlik saygısı ile olan ilişkilerindeki göreceli önemlerini, P değerleri ise değişkenlerin anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Buna göre ulaşılan veriler modelin bağımlı değişkeni açıklamada katkı sağladığını göstermektedir.

Regresyon analizi sonucuna göre başta dindarlık olmak üzere din eğitimi alma durumu, hayatın en uzun süresinin geçtiği yerleşim birimi, ailenin ekonomik düzeyi ve öğrenim görülen okul değişkenleri benlik saygısındaki değişimi $P<.05$ ve $.01$ düzeylerinde açıklamaktadırlar. Beta değerlerine baktığımızda, ergenlerde benlik saygısını en yüksek düzeyde açıklayan değişkenin dindarlık olduğu (21,5) görülmektedir. Dindarlığı, ailenin ekonomik düzeyi (15,7), öğrenim görülen okul (14,6), hayatın en uzun süresinin geçtiği yerleşim birimi (13,3) ve din eğitimi alma durumu (-11) takip etmektedir.

Daha önce yapılan çalışmaların bazılarında dindarlık ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin her iki değişken ile ilişkili olan üçüncü bir faktörün etkisi ile ortaya çıkabileceği yönünde bulgulara ulaşılmıştır (McCree ve arkadaşları, 2001). Biz de araştırmada benlik saygısı ile ilişkisini bulduğumuz hayatın en uzun süresinin geçtiği yerleşim birimi ($r=.14$, $P<.01$) ve ailenin ekonomik düzeyi ($r=.12$, $p<.05$)

bağımsız değişkenlerini sabit tutarak, dindarlık ve benlik saygısının net korelasyonuna baktık. Neticede, bu değişkenlerin dindarlık-benlik saygısı ilişkisini etkilemediği tespit edildi. Nitekim bu iki değişken sabit tutulmadan önce dindarlık ve benlik saygısı arasındaki korelasyon $r=.18$ ($p=.000$) iken, hayatın en uzun süresinin geçtiği yerleşim birimi sabit tutulduğunda yine $r=.18$ ($p=.000$), ailenin ekonomik düzeyi sabit tutulduğunda ise $r=.20$ ($P=.000$) çıkmıştır. Bu bulgulara dayanarak, regresyon denkleminde aldığımız bağımsız değişkenlerin dindarlık-benlik saygısı ilişkisini etkileyecek oranda etkilerinin olmadığını söyleyebiliriz.

Regresyon analizlerinin birincisinde, benlik saygısındaki değişimi açıklayan en önemli faktörün dindarlık olduğu tespit edilmişti. Araştırmanın bu aşamasında “Acaba dindarlığın hangi boyutu, benlik saygısını en yüksek düzeyde açıklamaktadır?” sorusuna cevap aranacaktır.

Tablo 2. Benlik Saygısını Açıklayan Dinî Hayatın Boyutlarının Regresyon Analizi

Model 2	Değişkenler	Standardized Coefficients Beta	t	Sig.
	İnanç Boyutu	,079	1,601	,110
	Duygu Boyutu	-,015	-,301	,763
	Davranış Boyutu	,201	3,994	,000
	Bilgi Boyutu	,079	1,596	,111

Multible R=,241; R Square =,058; Adjusted R Square=,049; F=6,346; Sig=000

Regresyon denkleminde, bu kez bağımlı değişken yine benlik saygısı olmak üzere, bağımsız değişkenler olarak sadece dindarlığın inanç, duygu, davranış ve bilgi boyutları dahil edilmiştir. Bulgular, her ne kadar inanç, bilgi ve davranış boyutlarının benlik saygısı ile ilişkisi olsa da benlik saygısını açıklayan yegâne faktörün dindarlığın davranış boyutu olduğunu göstermektedir ($B=.20$, $P=.000$). Buna göre, dinî davranış arttıkça benlik saygısı da yükselmektedir.

Tartışma

Araştırmada ulaşılan bulguların, dindarlıkla benlik saygısı arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğuna dair hipotezimizi desteklediği görülmektedir. Korelasyon analizi sonuçlarına göre, dindarlık yükseldikçe bireyin benlik saygısında da bir yükselme görülmektedir. Diğer taraftan bağımsız değişkenler arasında benlik saygısını en yüksek düzeyde açıklayan değişkenin dindarlık olduğu tespit edilmiştir.

Ulaşılan bulgular, çalışmanın teorik kısmında verilen ve dindarlık ve benlik saygısı arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu sonucuna ulaşan diğer araştırmaların bulgularını desteklemektedir. Ancak bulgularımızı, dindarlığın değişik boyutlarıyla benlik saygısı arasındaki ilişkiyi ele alması sebebiyle sadece Tom ve Chatwick'in (2003) bulgularıyla karşılaştırabileceğiz. Diğer araştırmaların ulaştığı sonuçları tekrardan kaçınmak için burada ikinci defa vermeyeceğiz.

Tom ve Chatwick (2003), yaptıkları araştırmada ergenlerde benlik saygısı ile dindarlığa dair değişkenlerin ilişkilerini araştırmışlar ve neticede, kişinin benlik

saygısı ile dinin ona ifade ettiği önem arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Buna göre kişi için dinin önemi arttıkça benlik saygısı da artmaktadır. Araştırmacıların bulgularına göre benlik saygısı ile ilişkisi olan ikinci bağımsız değişken, ergenin Tanrı ile kurduğu özel ilişki ve Tanrı'nın manevî yakınlığını hissetmeyi ifade eden manevî tecrübeler, üçüncü değişken ise bireyin dua ve oruç gibi özel dinî ibadetleridir. Buna göre, ergenlerin dinî ibadetlerindeki artmaya paralel olarak benlik saygılarında da yükselme görülmektedir. Ancak, kilisenin organize ettiği toplantı, program ve aktivitelere devam etme (public religious behavior) ile benlik saygısı arasındaki ilişki diğerlerine göre daha zayıftır. Yani benlik saygısı ile kişinin bireysel olarak yapmış olduğu dinî davranış ve ibadetlerin ilişki düzeyi cemaatle birlikte toplu olarak yaptığı ibadet ve davranışların benlik saygısı ile ilişki düzeyinden daha yüksektir. Bizim araştırmamızda da benlik saygısını en yüksek düzeyde, dindarlığın davranış boyutunun açıkladığı tespit edilmiştir. Ancak çalışmamızda ibadetler bireysel ve cemaat merkezli diye bir ayrım tâbi tutulmadığı için bulguları birebir karşılaştırmak çok sağlıklı olmayabilir. Bununla birlikte, her ne kadar dindarlık ve davranış boyutunun içeriği birebir olmasa da, farklı iki kültür ortamında yapılan araştırmalarda benzer sonuçların çıkması dikkat çekmektedir. Bilindiği üzere, Doğu toplumlarında insanlar daha kolektif düşünürler ve bağımsız bir fert olma yönünde daha az arayış içindedirler. Batı kültürü ise bireysellik, kendini gerçekleştirme ve hür düşünceye daha çok vurguda bulunur. (Padilla ve Schmidt,2003). Buna rağmen, her iki kültürde de dindarlık ve davranış alt boyutunun benlik saygısı ile pozitif ilişkisinin tespit edilmesi mânidardır.

Acaba dindarlık-benlik saygısı ilişkisi her iki değişken ile ilişkili olan üçüncü bir değişkenin etkisiyle ortaya çıkmış olabilir mi? Nitekim çalışmamızda, ergenlerde benlik saygısını açıklayanlar arasında en önemli değişkenin dindarlık olmakla birlikte (21,5), ailenin ekonomik düzeyi (15,7), öğrenim görülen okul (14,6), hayatın en uzun süresinin geçtiği yerleşim birimi (13,3) ve din eğitimi alma durumu (-11) da benlik saygısı ile anlamlı ilişkisi olan faktörler olarak tespit edilmiştir. Yaptığımız analizler, benlik saygısı ile ilişkisi olan diğer bağımsız değişkenlerin dindarlık-benlik saygısı ilişkisini etkilemediğini göstermektedir. Nitekim benlik saygısı ile yüksek düzeyde ilişkisi olan, hayatın en uzun süresinin geçtiği yerleşim birimi ve ailenin ekonomik durumu sabit tutulduğunda, dindarlık-benlik saygısı korelasyonu katsayısında bir düşme görülmemektedir.

SÜİFD / 19

194

Burada değinmemiz gereken bir başka nokta da araştırmada tespit edilen ilişkilerin bir sebep-sonuç ilişkisi olmadığıdır. Yani korelasyonlar sadece dindarlıkla benlik saygısı arasındaki ilişkinin derece ve yönünü betimlemektedir. Bu bulgulara dayanarak dindarlık "benlik saygısının sebebidir" şeklinde bir yargıya varmamız, her ne kadar aralarında ilişki tespit edilse de yanlış olur.

Diğer taraftan korelasyonlar ve Beta katsayılarının düşüklüğü, benlik saygısı üzerinde dindarlık ve araştırmamızda dikkate alınan diğer değişkenlerin dışında başka faktörlerin de etkili olabileceğini bize göstermektedir. Nitekim, benlik saygısı ile dindarlık arasındaki korelasyon katsayısı 0.18 ($r=.18$)' dir ve benlik saygısındaki değişimin sadece küçük bir kısmını açıklamaktadır. Korelasyonların düşüklüğü, benlik ve dindarlığın, özellikle de dindarlığın oldukça muğlak, sübjektif bir konu olmasından kaynaklanabilir. Nitekim ölçeğimizle ilgili parametrelerin orta ve alt sınırlara yakın olduğu görülmektedir. Bu konuda bir başka etken, örneklem

özellikleri olabilir. Ergenlik, insan yaşamında belirsizliğin, çatışmaların en yoğun yaşandığı dönemdir. Henüz kişiliği tam gelişmemiş olan bu bireylerden oldukça tutarlı davranış biçimleri sergilemeleri beklenmemelidir. Nitekim araştırmanın giriş kısmında verdiğimiz çalışmaların birçoğunda da anlamlı ilişkilerin tespit edilemediği görülmektedir. Bununla birlikte ilişki tespit edilse de edilmese de her bulgu, dindarlık-benlik saygısı ilişkisi ile ilgili bilgi hazinemize önemli katkılar sağlayacak, bize yeni ufuklar açacaktır.

Araştırmamızda ergenlerde benlik kavramının bir parçası olan benlik saygısı ile dindarlık arasındaki ilişki ele alınmıştır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda konu daha da genelleştirilerek, benlik kavramı ile dindarlık arasındaki ilişki daha geniş bir şekilde araştırılabilir.

SONUÇ

1-Ergenlerde dindarlık ile benlik saygısı arasında pozitif yönde anlamlı ilişki vardır. Buna göre, dindarlık yükseldikçe benlik saygısında da bir yükselme gerçekleşmektedir.

2- Diğer değişkenlerle birlikte ele alındığında ergenlerde benlik saygısını açıklayan en önemli faktör dindarlıktır. Dindarlığı, ailenin ekonomik düzeyi, öğrenim görülen okul türü, hayatın en uzun süresinin geçtiği yerleşim birimi ve din eğitimi alma durumu takip etmektedir. Yaş, cinsiyet, sınıf ve din eğitiminin türü değişkenleri ise benlik saygısını açıklamamaktadırlar.

3- Araştırmada tespit ettiğimiz dindarlık ve benlik saygısı ilişkisi üçüncü bir faktörün etkisi ile gerçekleşmemektedir.

4- Ergenlerde dindarlığın inanç, davranış ve bilgi alt boyutları ile benlik saygısının pozitif yönde anlamlı ilişkileri vardır. Ancak, benlik saygısını açıklayan tek boyutun dinî davranış olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, dinî davranış arttıkça benlik saygısında da yükselme gözlenmektedir.

KAYNAKÇA

- ABU SAAD Ismael (1999). *Self -Esteem Among Arab Adolescents in Israel*, Journal of Social Psychology, Vol. 139.
- BALDWIN A. Scott, HOFFMANN John P. (2002). *The Dynamics of Self-Esteem: A Growth-Curve Analysis*, Journal of Youth and Adolescence, Vol. 31.
- BALL, Joanna, ARMISTEAD Lisa, and AUSTIN Barbara-Jeanne (2003). *The Relationship Between Religiosity and Adjustment Among African-American Female, Urban Adolescents*, Journal of Adolescence, Vol. 26.
- BREWER Kenneth G. (2002). *Differing Death Scenarios; Self Esteem and Death Anxiety*, Unpublished master Dissertation, East Tennessee State University.
- CAMPAGNA Kammie Kae (1994). *The impact of Religion on Female Self- Esteem*, Unpublished Master Dissertation, The University of Teksas, Arlington.
- CAST D. Alicia, BURKE, J. Peter (2002). *A Theory of Self- Esteem*, Social Forces, Vol. 80.
- CLARK-LEMBERS Dania S., HO Camilla S., LEMBERS Jacques D. (1995). *Effects of Economic Hardship on Adolescent Self-Esteem: A Family Mediation Model*, Adolescence, Vol. 30.
- CHAPMAN Paula L., MULLIS Ronald L., (1999). *Adolescent Coping Strategies and Self-Esteem*, Child Study Journal, Vol. 29.
- CROSBY Richard A., Di CLEMENTE Ralph J, WINGOOD Gina M., HARRINGTON Kathleen F. and DAVIES Susan (2001). *Correlates of High Self-Esteem Among Sexually Active African American Adolescent Females Residing in a High-Risk Environment* http://apha.confex.com/apha/129am/techprogram/paper_19277.htm, October 22.

- ÇUHADAROĞLU, Füsün (1986) Adölesanlarda Benlik Saygısı, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü, Ankara.
- DAVIES Suzy, and HARRINGTON Kathy (2000). *Examining the Association Between Religiosity, Self-esteem and Ethnic Pride in African American Adolescents* The 128th Annual Meeting of APHA Boston, MA (Nov 12-16,2000) http://apha.confex.com/apha/128am/techprogram/meeting_128am.htm, 15.02.2005.
- DİNUR Batia, ORR Emda (1995). Social Setting Effects on Gender Differences in Self-Esteem: Kibbutz and Urban Adolescents, *Journal of Youth and Adolescence*, Vol. 24.
- DONAHUE Michael J. (1995). *Religion and the Well-being of Adolescents*, *Journal of Social Issues* [Special Issue: Religious influences on personal and societal Well-being] Vol. 51.
- ELLISON Christopher G., BOARDMAN Jason D., WILLIAMS David R., JACKSON James S. 2001 *Religious Involvement, Stress, and Mental Health: Findings from the 1995 Detroit Area Study*, *Social Forces*, Vol. 80 .
- FLYNN Heather Kohler (2003). Self Esteem Theory and Measurement: A Critical Review, *Thirdspace*, 3, 1.
- JAMES Rochelle L. *Correlation Between Adolescent Self-Esteem, Religiosity and Perceived Family Support*, <http://clearinghouse.mwsc.edu/manuscripts/247.asp> 15.12.2004
- Mc CREE Donna Hubbard, WINGOOD Gina M., Di CLEMENTE Ralph J., McGEE Rob, NADA-NAJA Shyamala, WILLIAMS Sheila (2001). *Low Self-Esteem and Hopelessness in Childhood and Suicidal Ideation in Early Adulthood*, *Journal of Abnormal Child Psychology*, Vol. 29.
- McINTOSH Daniel N. (1995) *Religion-As-Schema, with Implications for the Relation Between Religion and Coping*, *International Journal for the Psychology of Religion*. Vol. 5.
- HEBERLEIN Emma J. *The Relationship Between Religiosity and Self-Esteem* <http://www.pserie.psu.edu/hss/psych/reletrch.htm>. 02.11.2004.
- KLEIN Helen Altman, PAVLAK Julie L. (1997). *Parental Conflict and Self-Esteem: The Rest of The Story*, *Journal of Genetic Psychology*, Vol. 158.
- KRAUSE N., (1995). *Religiosity and self-esteem among older adults*, *Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, Vol 50, Issue 5.
- MACK Mary Lynne (2003). *The Relationship Between Images of God, Self-Esteem and Spiritual Well-Being: A study of Roman Catholic Women*, Unpublished Doctoral Dissertation, Boston University.
- PADILLA Brenda, SCHMİDT Jennifer A. (2003). *Self-Esteem and Family Challenge: An Investigation of Their Effects on Achievement*, *Journal of Youth and Adolescence*, Vol. 32.
- PRADHAN Shara (2001). *The Association Between Religion and Self-Esteem in Students at Princeton University*, Thesis for Bachelor of Arts in Psychology, Princeton University.
- ŞAHİN Adem (1999). *İlahiyat Tıp ve Mühendislik Fakültelerinde Okuyan Öğrencilerde Dinî Hayatın Boyutları Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- THAMES Jennifer M. *The Correlation of Religiosity and Family Support with Adolescent Self Esteem*, www.mythoself.com. 02.11.2004.
- TOP Brent L, CHADWICK Bruce A., (2003). *Spirituality and Self Esteem: The Role of Religion in the lives of LDS Teens*, <http://www.Meridianmagazine.com/articles/031003selfesteem.html>.
- VERKUYTEN Maykel (1995). Self-Esteem, Self-Concept Stability and Aspects of Ethnic Identity Among Minority and Majority Youth in the Netherlands, *Journal of Youth and Adolescence*, Vol. 24.
- VERKUYTEN Maykel (2003). Positive and Negative Self-Esteem Among Ethnic Minority Early Adolescents: Social and Cultural Sources and Threats, *Journal of Youth and Adolescence*, Vol. 32.
- VOGEL Alisa Lynn, (2002) *The Effects of Religiosity on Depression and Self-Esteem in Adolescents*, Unpublished Doctoral Dissertation, Alliant International University.
- WYLIE Ruth C. (1989) *Measures of Self-Concept*, University of Nebraska Press, Lincoln.
- YILDIZ Murat (1998) *Dinî Hayat ile Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

RELATIONSHIP BETWEEN RELIGIOSITY AND SELF-ESTEEM IN ADOLESCENTS

Yrd.Doç. Dr. Adem ŞAHİN

The purpose of this study is to examine the relationship between religiosity and self-esteem in adolescents. The participants, being Muslim adolescents, were recruited randomly from three high schools in Konya. There were 418 participants, including 239 female and 177 male students whose ages range from 13 to 18 years old. The participants filled out a demographic questionnaire and two scales: The Rosenberg Self-Esteem Scale consists of 10 items rated on a 4-point scale and the Religiosity Scale consists of four dimensions of religiosity and 31 items. We performed Pearson Correlation Coefficients and Multiple Regression Analyses to determine what factors account for self-esteem. So we came to the conclusion that there is a significant relationship between religiosity and self-esteem and that the best predictor of self-esteem is religiosity among such variables as age, gender, religious education, economic level of family, residence and religiosity. In addition, of such dimensions of religiosity as ideological, experiential and intellectual, only the ritualistic dimension of religiosity provides a meaningful explanation of self-esteem.

Key words: Religiosity, self-esteem, Muslim adolescents

العلاقة بين التدين والاعتزاز بالنفس في البالغين

تستهدف هذه الدراسة أن تناقش العلاقة بين التدين والاعتزاز بالنفس. والمشاركون في هذه الدراسة كلهم المسلمون المراهقون، قد اختيروا كيف ما اتفق من بين طلاب ثلاثة مدارس ثانوية في مدينة قونية، وعددهم يبلغ إلى أربع مئة وثمانية عشر طالبا، وأعمارهم تتراوح بين 13-19 سنة. ظهرت النتيجة أن هناك علاقة وطيدة ومهمة بين التدين والاعتزاز بالنفس، وأن التدين يلعب دورا هاما بين العوامل الآتية مثل العمر والجنسية والتربية الدينية ومستوى الأسرة الاقتصادي. وانكشفت لنا أيضا أن أكبر عامل يبين الاعتزاز بالنفس من بين أبعاد التدين التي هي العقيدة والعبادة والشعور والمعرفة.

الكلمات الرئيسية: التدين، الاعتزاز بالنفس، المسلم البالغ.

